ૐ

નિર્ભાગી નિર્મળા

યાને

એક યુવકની કરૂણાજનક પ્રેમ કથા!

(સચિત્ર–સુધારા–વધારા–સાથે.)

લેખક, " મણિકાન્ત. "

તે

શંકરલાલ મગનલાલ પંડયા હળધરવાસવાળા.

"મણિકાન્ત–કાવ્યમાળા" તથા "પાપી પિતા યાને સદ્‌ગુણી સીતા"

ઇ૦ ના લેખક.

ઠે૦ ગાયવાડી, માધવજી ઠાકરશીનો માળો–મુંબઇ નં. ૨.

પ્રકાશક,

વાડીલાલ હરજીવનદાસ બરોડીયા.

ઠે૦ મેસર્સ–મંચેરજી, વાડીલાલની કું૦–કોલાબા–મુંબઇ.

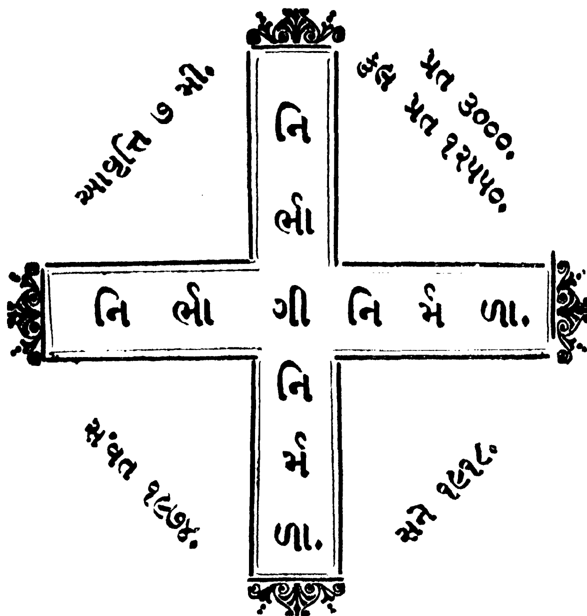
સોલ એજન્ટ,

સોજીતરીયા બ્રધર્સ–બુકસેલર્સ.

ઠે૦ લખમીદાસ ખીમજીનો માળો, ગણેશવાડી–મુંબઈ નં. ૨.

કીંમત રૂ. ૦–૫–૦.

ચિત્રો માટે પેજ ૨૬ મું જુઓ.

અમદાવાદ, સલાપોસ રોડ
ધી ડાયમંડ જ્યુબિલી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપી.

સૂચના-છુટક નકલ મંગાવનારે રૂ.૦-૫-૬ની પોષ્ટની ટીકીટ મોકલવી

ઘરની પુંઠે પુષ્પો તણી વાડી સુશોભિત હા! હતી!
હું પાણી પાતો' વૃક્ષને બાળા સદા ત્યાં આવતી'!–"મણિકાન્ત."

"મણિકાન્ત."

લક્ષ્મી આર્ટ, ભાયખળા, મુંબઈ.

અર્પણ પત્રિકા.

પરમ સ્નેહી,

ભાઇશ્રી લલ્લુભાઈ છગનદાસ પટેલ.

મુ. કણુઝરી.

મુંબઈની પહેલી મુસાફરીમાં સાગર તીરે ચાંદનીમાં ચોપાટી પરના બાંકડા ઉપર બેસી ઈશ્વરની અનંતતા અને જીવનના હેતુની ચર્ચામાં કલાકોના કલાકો પસાર થતા હતા અને પરિણામે આનંદ અને શાન્તિ અનુભવતા હતા; તેને આજે સત્તર વર્ષ થયાં પણ તે સુખી દિવસો હજુએ હરઘડીએ યાદ આવે છે અને તે યાદ દિનપ્રતિદિન નિસ્વાર્થ સ્નેહમાં વૃદ્ધિ કરે છે. બંધુ! તે સુખી સમયના સ્મરણ ચિહ્ન તરીકે આ લઘુ પુસ્તક તમને સપ્રેમ અર્પણ કરૂં છું.

તા. ૧૫-૭-૧૮.
ગાયવાડી, માધવજી ઠાકરસીનો
નવો માળો. મુંબઈ નં. ૨.

લી. સ્નેહાધીન,
"મણિકાન્ત."

મણિકાન્ત કાવ્યમાળા માટે મારો અભિપ્રાય.

(ખેડાવર્તમાન, તા. ૬-૬-૧૭.)

ગરબી.

(ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને.)

મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની,
પ્રેમી જનને અરપે ઉર આનંદજો;
સાદી શાંત સલુણી ભાષા શોભાવે,
પદ ઠુમરી ગઝલોને વિધવિધ છંદજો;
મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૧

સમજુકને શિખામણ જોગા શબ્દથી,
સમજાવ્યો બહુ વાણી તણો વ્યવહારજો;
જારી જુગારી છળ કપટોની છોળ્યનાં,
ઉછળતાં મોજાંનો અટવ્યો ભારજો;
મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૨

ગાફલ ગુરૂના ગંધાતા ગુરૂ મંત્રમાં,
મોહ ધરીને મરનારા જન માટજો;
લક્ષણ સહીત ગણાવ્યા લાયક ગુણને,
કન્યા વિક્રયનો પણ કાઢયો કાટજો;
મધમધતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૩

એ કોએ બુરાડી જગની બાવડી,
ઠીક તે પણ ઠેકડીથી માર્યો ઠોકજો;
સટોરીયાંની સત્યાનાશી રોળવી,

ભલે ન માને તે જન મેલે પોકજો;
મઘમઘતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૪
પતિવૃતાના વરણવી પોષક ધર્મને,
ભારતી ગૃહીણીનું શોભાવ્યું ભાળજો;
કઠણ હૃદયના ધનવાનોને કાળજે,
સાચા શબ્દે સળગાવી પુર ઝાળજો;
મઘમઘતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૫
સડયો સુધારો, બાળલગ્નની બળતરા;
અને બળાપો નોકરીનો એ દાહ જો,
હઈડું ચુસે હિંદ તણું તે હાંકવા,
આદિ શબ્દે આપી સુંદર યાદ જો;
મઘમઘતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૬
પાપ અને પાખંડ તણી પરણાલિકા,
નિર્મૂળ કરવા સમજાવ્યું નિરભ્રાન્તજો;
કડવું ઔષધ સાકર વિંટી સોંપીયું,
ધીરજ તારી ધન્ય ! મણિના કાન્તજો;
મઘમઘતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૭
માધવજીને માળે તારી મોરલી,
ગાયવાડીથી ઘુઘવતી ગુણવાનજો;
મુંબઇથી પ્રસરાતી મ્હાલો હિંદમાં,
ભાઉશંકરની આશિષ એજ નિદાનજો,
મઘમઘતી મનહર કવિતા મણિકાન્તની. ૮

મુંબાઇ } **કવિ ભાઉશંકર વિદ્યારામ પંડિત.**
કાલબાદેવી રોડ } પ્રાણરક્ષક ઔષધાલય.

સનમને !

—ગઝલ—

દિવાના હાલ આ દેખી ! સનમ ! દરકાર કર મ્હારી !
પલકભર પ્યારથી પેખી ! કદર સરકાર ! કર મ્હારી !
અહા ! એ વસ્લની રાતે મળી મહબૂબ મયખાને !
મધૂરી એ પળો ! હરદમ મુબારક ! હો ! જીગર માને !
ઘુંઘટપટમાં નિહાળ્યું મ્હેં મનોહર મૂખડું ત્હારૂં !
ઘવાયો ચશ્મ ખંજરથી પુકારૂં નામ બસ ! પ્યારૂં !
અયે ! પી ! પી ! કહી મુજને પીવાડી ઇશ્કની પ્યાલી !
મઝા જ્યાં ઠીક જામી ત્યાં છબીલી છેતરી ચાલી !
ગુમાની તું ગઇ ત્યાગી દિવાનાને દગો દીધો !
સનમ ! અય ! બે રહમ ! ત્હારો કહે મ્હેં શું ગુન્હો કીધો !
બન્યો દર્દી ! જીગર ઝખમી ! નિરંતર ખૂન ટપકે છે !
છતાં આ દિલ દિવાનાને સનમ ! જો ! લેશ ખટકે છે !
ફરી એ ઝખમ સહેવાને ખુશી છું ખૂન દેવાને !
બન્યો આતૂર આ બંદો સનમ તુજ સંગ રહેવાને !
સકળ દુનિયાં તણી દૌલત કરૂ કુરબાન ! ત્હારા પર !
છતાં અય ! બે કદર ! દિલબર ! રહમ ત્હારી ન મ્હારા પર !
તજી દરકાર દુનિયાંની દિવાનામાં ગણાયો છું !
અમોએ આબરૂ છોડી સનમ ! મૂર્ખો મનાયો છું !
હજારો લાખ હું જેવા દિવાનાઓ તને ચાહે !
મગર તૂં એક છે મ્હારો હઠીલી આવ ઝટ રાહે !

"મણિકાન્ત."

પ્રસ્તાવના.

ગઝલ.

ધરી કર પ્રેમની માળા સુકન્યા અર્પવા આવી;
 કરમહિણુ હાર ત્હેં તોડયો, હવે પસ્તાઇ શું કરવું ?
સુધાની જે ભરી પ્યાલી કરી ઉંધી કરે ઝાલી;
 અલૌકિક લાભ કાં છોડયો ? હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
મનોહર કાચનો પ્યાલો મુરખના હાથમાં આપ્યો;
 પછાડી પૃથ્વિમાં ફોડયો, હવે પસ્તાઇ શું કરવું ?
સુવાસિત પુષ્પ આપ્યાં તે છરીથી ત્હેં છુંદી નાખ્યાં;
 કહે શું લાભ તેં કાઢયો ? હવે પસ્તાઇ શું કરવું ?
હતી સૌ હાથમાં બાજી તથાપી દાવ તું હાર્યો;
 ખરો પાસો નહિં પાડયો, હવે પસ્તાઇ શું કરવું ?
હતું પરમાર્થ કરવાનું હતી હા ! સુખની આશા !
 તજી એ રાહ તું દોડયો, હવે પસ્તાઈ શું કરવું ?
ભરૂસો તુજ પરે લાવી ગરિબ ગૌ આશરે આવી;
 દયામાં જીવ ના જોડયો, હવે પસ્તાઇ શું કરવું ?
અરે ! અફસોસ કરવાથી હવે શું હાથમાં આવે ?
 નકામી પાડય ના રા'ડયો, હવે પસ્તાઇ શું કરવું ?

"મણિકાન્ત."

સોરઠા.

૧

નિર્મળ આપ્યું નીર, પાગલ ત્હેં પીધું નહિ !
ઢોળ્યું રેતી તીર, રે ! પસ્તાવો કાં કરે ?

૨

ખાવા આપી ખીર, ખંતે કાં ખાધી નહિ ?
દિલ થા ના દિલગીર, ગયો સમય ના આવશે ?

૩

મણિમય મુક્તામાળ, મૂર્ખા કાં ફેંકી કુવે ?
પળ પળ ના સંભાળ, યાદ કરીને કાં રૂવે ?

૪

મનહર ને પ્રેમાળ, બાળા તરછોડી અરે !
દેહ તજ્યો તત્કાળ, માફ પાપ એ ના થશે !

૫

ફરશે બની ફકીર, છતાં ફીકર ટળશે નહિ !
કર્મે લાગ્યું કથીર, કનક ગુમાવ્યું કર થકી !

" મણિકાન્ત. "

યાને

(એક યુવકની કરૂણાજનક પ્રેમકથા.)

પ્રેમ

હરિગીત છંદ.

પ્રિય પાઠકો મમ પ્રેમની કરૂણાજનક કથની સુણી,
નયને વહે ના નીર તો છે વજા છાતી તમ તણી;
પણ આ કથા અવલોકતાં દિલમાં દયા કૈં જો વસે,
તો "હૃદયવાળા" છો ત્હમે જાણી મ્હને શાન્તિ થશે!

મમ દોષ તમ નજરે પડે યા ચાલ મ્હારી ના ગમે.
રે! હું "દિવાનો" છું ગણીને દરગુજર કરજો ત્હમે;
અશ્રુ વહે છે આંખથીરે! આ કથા આલેખતાં,
કંપે કલમ મ્હારી અરેરે!! દગ્ધ થાઉં દેખતાં!

* * * * *

કૈં કર્મના સંયોગથી છું બાળપણનો હું દુઃખી,
માતા પિતા સ્વર્ગે ગયાં સંસારમાં મુજને મુકી;
નવ ભ્રાત ભગિની કે કુટુંબી કોણ મમ સંભાળ લે ?
હું એકલો અવનિ વિષે રે ! રે ! દિલાસો કોણ દે ?

મમ વય વરસ નવની હતી ભણતો હતો નિશાળમાં,
મમ તાતના કો સ્નેહીએ લીધો મને નિજ ભાળમાં;
પાળે મને તે પ્રેમથી બસ પુત્ર પોતાનો ગણી,
ઓછું મને આવે નહિં, સંભાળ લેતા તે ઘણી !

પત્નિ અતિ પ્રેમાળ સદ્‌ગુણ ખાણ શાણી શોભતી,
દેવી દયાની દેખતાં મમ ભૂખ પણ ભાગી જતી;
કરૂણા હતી મુજ પર ઘણી રે ! સ્નેહ માતા સમ ખરે !
નિજ પુત્ર તુલ્ય ગણી લડાવે લાડ એ શું વીસરે !

સૌ સંપસંપીને સદા આનંદમાં વસતાં અમે,
પણ એ અલૌકિક સુખ મમ પ્રારબ્ધને ક્યાંથી ગમે ?
છે દિવસની અંતે નિશા સુખની પછી દુઃખ થાય છે,
ઘટમાળ આ સંસારની ક્રમવાર ફરતી જાય છે !

કન્યા વરસ વય પાંચની મેલી પતીને આશ્રયે,
મમ પ્રેમી પોષકની પ્રીયા ચાલી ગઇ પ્રભુના ઘરે;
પ્રસંગ અધવચમાં થયું દુઃખની સીમા કૈં ના દીસે,
સંસાર તારણ તેહ ડુબ્યું વ્હાણ ભર દરિયા વિષે !

નિજ માત આવે યાદ ત્યાં બાળા બિચારી બહુ રૂડે,
જનુની તણી આ જગતમાં ના અન્ય કૈં જોડી જુડે;
પત્નિ નવી લાવ્યા પિતા બાળા બિચારી પર બળે,
અંતર અદેખું તેહનું દિલમાં દયા કૈં ના મળે!

દરરોજ બાળાને દઈ મ્હેણું અતી સંતાપતી,
કન્યા કઠણુ હૈયું કરી ઉત્તર અરે ના આપતી;
દેખી હૃદય મ્હારૂં બળે પણ હું પરાધિન શું કરૂં?
મુજને રખે રખડાવશે એ બ્હીક અંતરમાં ધરૂં!

રમતાં અમે સાથે અહા! વઢતાં ઝઘડતાં ના કદા,
રે! સ્નેહ નિર્મળ એ હતો બસ સાંભરે છે હા! સદા;
એ રીત સુખ દુઃખમાં દિવસ ચાલ્યા ગયા કૈં હા! અરે!
બાળા વયે થઇ બારની હું પણ થયો મોટો ખરે!

રે નવિન વહુના પ્રેમમાં પોષક પરાધિન મમ થયા.
જૂની પ્રીયાના પ્રેમને રે! શેઠજી વિસરી ગયા;
મ્હારી અને કન્યા તણી નીંદા સુણાવે શેઠને,
મુજને બતાવી બોલતી' "કાઢો હવે આ વેઠને.

મ્હોટો થયો માટે હવે આપો રજા તેને સહી,
ધંધો કરીને પેટ ભરશે છેક ન્હાનો છે નહિ;"
અકળાવતી' અમને સદા ખાવા પુરૂં ના આપતી,
બાળા બિચારીને નવી માતા બહુ સંતાપતી.

ઘરની પુઠે પુષ્પો તણી વાડી સુશોભિત હા ! હતી,
હું પાણી પાતો ઝાડને બાળા સદા ત્યાં આવતી;'
એકાંતમાં મળતાં અમે નિજ કષ્ટ વાત સુણાવતાં,
રોતાં' અમે બન્ને બહુ ચોધાર આંસુ આવતાં'!

"છાની રહે બાળા" કહીને હું દિલાસો આપતો,'
પણ હું પરાધીન શું કરું ? ના કષ્ટ તેનું કાપતો;'
મમ પ્રેમમય શબ્દો સુણી શાણી હૃદય શાન્તિ ધરે,
હસતું વદન રાખી પછી આનંદની વાતો કરે !

અહા ! નામ સુંદિર **નિર્મળા** ભૂલાય ના સ્વપ્ને કદી,
કન્યા કનકની પૂતળી મૃગલોચની મનહર હતી;
નિર્દોષ નાજુક ને દયાળુ દેવકન્યા દીપતી.
એ પ્રેમમય બાળા નિહાળી પૂજ્ય બુદ્ધિ મમ થતી !

પણ એક દિન ગુસ્સે થયા પોષક પ્રીયાના બોધથી,
"જા ! ત્હારૂં તું સંભાળી લે ન્હાનો હવે તું કૈં નથી;"
લાગ્યું બુરૂં મનમાં મને હું તુર્ત ચાલ્યો નીકળી,
પણ પોળના નાકે જતાં પ્રિય **નિર્મળા** સ્હામી મળી !

શાળા વિષેથી આવતી'તી ઘેર તે કન્યા ભણી,
નિરખી નયનમાં અશ્રુ મ્હારા અજબ થઇ પોતે ઘણી !
સુજને કહ્યું "**શશિકાન્ત** જાશો ક્યાં નયનમાં નીર શું ?
શું તાતજી ગુસ્સે થયા ? કે માત બોલ્યાં મમ કશું !"

નિર્દોષ બાળા નિર્મળા મુજ પુણ્ય પરવારી ગયું,
રે ! દોષ કો'નો છે નહિ મ્હેં જે બન્યું તે સૌ કહ્યું;
બાળા સુણીને થૈ દુઃખી ! "શશિકાન્ત કૈં જાશો નહિં !
હું જઇ પિતાને વીનવું મમ અર્જ સાંભળશે સહી."

હે ! નિર્મળે મમ માટ કૈં તમ તાતને કે'શો નહિ !
પાછો ફરૂં હું ના કદી તસ્દી તમે લેશો નહિં !
ત્હારી ભલામણ તાત પાસે લેશ પણ નવ ચાલશે !
કટુ વચન માત સુણાવશે ગુસ્સે અતીશે તે થશે !

બાળા બિચારી કરગરે " દીન અર્જ આ મમ સાંભળો !
કટુ વચન સહન કરીશ હું કરૂણા કરી પાછા વળો !
તમ વણ મને ગમશે નહિં તમ વણ દિલાસો કોણ દે ?
દિલનો વિસામો એક છે તે પણ અરે ! જાતો રહે ! "

બાળા તજી રોતી ! કઠણ હૈયું કરી ચાલ્યો ગયો !
મમ ઉજડ ઘર ઉઘાડીને રે ! એકલો ત્યાં જૈ રહ્યો !
સ્નેહાળ એ બાળા મને બસ યાદ આવી ત્યાં બહુ,
રોતાં ગઈ રજની બધી એ કષ્ટ હું કોને કહું ?

ભણવું હવે મૂકી દીધું જ્યાં પેટ પીડામાં પડ્યો,
રે ! ચાકરી કંઇ શોધવા આખો દિવસ હું આથડ્યો;
લાગી નહીં કૈં ભાળ તે નીરાશ હું પૂરો થયો,
વિદ્યાગુરૂ મ્હારા હતા હું તેમના મંદિર ગયો !

ઉદારે દિલના તે હતા મમપર દયા બહુ લાવતા',
મ્હારા સમા દુ:ખિયાપરે કરુણા અતી દર્શાવતા';
મ્હેં વાત વિસ્તારી કહી ગુરૂજી થયા દિલગીર ખરે!
મુજને કહ્યું "ગભરા નહિં રે'જે હવે મ્હારે ઘરે."

મ્હેં હસ્ત જોડીને કહ્યું કરૂણા તમારી છે ઘણી,
મુજને અપાવો નોકરી એ યાચના સેવક તણી;
ગુરૂજી કહે "આપું ભલામણ હું લખી તે લૈ જજે,
મમ મિત્ર **અમદાવાદના** છે શેઠ તેને આપજે.

માલીક છે તે મીલના તુજને પગારે રાખશે,
મ્હારી ભલામણ માનીને કૈં નોકરીએ નાંખશે;"
બે દિવસનો ભુખ્યો હતો ભોજન કર્યું **ગુરૂના** ઘરે,
લઇ પત્ર **અમદાવાદ** જાવાનું કર્યું નક્કી ખરે!

ગુરૂપત્નિ પણ ગુણીયલ હતાં મુજપર કરૂણા રાખતાં'
મમ સ્વર્ગવાસી માતનાં સદ્ગુણી તે સહિયર થતાં;'
મુજ કર્મની કથની સુણી અંતર બળ્યું તેનું ઘણું,
નિ:શ્વાસ નાંખીને વધાં "ધાર્યું ન થાયે આપણું."

"એ નિર્મળાની માત ને તુજ માત મમ સહિયર હતી!
બન્ને સખી તમને લઈ મમ ઘેર મળવા આવતી'!
તે સમય તું ને **નિર્મળા** મમ બારણે રમતાં હતાં!
તે દેખતાં અંતર અમારાં હર્ષમાં ડૂબી જતાં"!

" શશિકાન્ત ને કન્યા તણું જોડું રૂડું આ છે ઘણું !
પ્રભુ જીવતાં જો રાખશે તો લગ્ન કરશું તે તણું !
એ નિર્મળાની માતને તુજ માત આનંદી થતાં !
વ્હેવાણ થૈશું આપણે એવું પરસ્પર બોલતાં !

રે ! દિવસ તે ચાલી ગયા ! સ્વર્ગે ગઇ બન્ને સખી !
આશા ગઈ તે સાથ બનશે વાત જે કર્મે લખી;"
ગુરૂપત્નિના મુખથી સુણી સૌ વાત હું વિસ્મય થયો!
તે દિવસથી બસ સ્નેહ મ્હારો પ્યારમાં પલટાઈગયો !

ગૅબી અસર થઇ મમ હૃદયપર શરિરમાં ગરમી વધી !
મસ્તિક બન્યું મસ્તાન ભૂલી ભાન ના વિસરે કદી !
ઝણઝણ થયા સૌ જિગર કેરા તાર બસ આવેશમાં !
મમ શરીરની સઘળી નસોએ ખુન ફરતું જોસમાં !

ગુરૂપત્નિએ પાયો અલૌકિક પ્રેમનો પ્યાલો મ્હને !
નહિ તો હૃદય નિર્દોષ આ શું પલકમાં ઘેલું બને ?
વમળે પડયો વિચારના નિદ્રા સુતાં આવી નહીં,
આલેખતો પ્રિય નિર્મળાની આકૃતી અંતર મહીં !

હે ! નિર્મળે ! હે ! નિર્મળે ! તું પ્રેમમય બાળા ખરે !
મમ માટ તુજ અંતર વિષે શું ચાહ કૈં હોશે અરે !
ના એ બને ! ના એ બને ! બાળા હૃદય ભોળું ખરૂં !
ઉપકાર મુજ ઉપર કર્યો ઉપયોગ ખોટો કાં કરૂં ?

નિર્દોષ કન્યા નિર્મળા પર તું કુદ્રષ્ટિ કાં કરે ?
રે ! રે ! હ્રુદય બસ શાન્ત થા ! કાં પાપના થેલા ભરે ?
એવા વિચારો યોજતાં રજની ગઈ ઉજાગરે,
તત્ક્ષળ અમદાવાદ હું જાવા થયો તૈયારરે !

*   *   *   *   *

એ વાતને બે વર્ષ અમદાવાદમાં વીતી ગયાં,
પણ નિર્મળાનાં પ્રેમ પુષ્પો હ્રુદયમાં પ્રફુલ્લિત રહ્યાં;
કરમાય ના ! દુર થાય ના ! સુગંધ પણ જાતી નથી !
બાળા તણી મનહર છબી રે ! દૂર રજ થાતી નથી !

સ્વપ્ના વિષે પણ નિર્મળા ! ફરવા જતાં પણ નિર્મળા !
એકાંતમાં પણ નિર્મળા ! બસ યાદ આવે નિર્મળા !
જમતો હતો વીશી વિષે હું નોકરી મીલમાં જતો,'
ગુરૂના પ્રતાપે સર્વ વાતે હાલ તો સુખિયો હતો.

પણ સ્વપ્ન આવ્યું એક દી ભયભીત તેથી હું થયો !
મમ પાસથી પ્રિય નિર્મળાને સિંહ ઉપાડી ગયો !
રે ! નિર્મળા પોકારતી " શશિકાન્ત વ્હારે આવજો !
જો પ્રેમ સાચો હોય તો આવી મને ઊગારજો ! "

હું સિંહની પાછળ ગયો ઝટ સ્વાર ઘોડાપર થઇ !
પણ એટલામાં હા ! અરે ! મમ આંખ તો ઉઘડી ગઇ !
ના નિર્મળા ! ના સિંહ છે ! ના અશ્વને હું કયાં પડયો ?
રે ! ભેદ શું આ સ્વપ્નનો ? વીચારના વમળે ચ્હડયો !

સંસાર બસ સૂનો બધો જો નિર્મળા દેખુ નહિ!
છે જીવવું આ ઝેર જેવું લાભમાં લેખુ નહિ!
આ નોકરી કરવી નથી તેમાં હૃદય રોકું નહિ!
જ્યાં નિર્મળા ત્યાં પ્રાણ મ્હારો અન્ય અવલોકું નહિ!

ઉઠયો સ્હવારે કામ અટપી નોકરી પર હું ગયો,
પણ સ્વપ્ન ના વિસર્યું અરે! ઉદ્વેગ એ અંતર રહ્યો;
છે નિર્મળા કેં ભય વિષે બસ ભાસ મુજને એ થયો,
દિન આઠની લીધી રજા મમ ગામમાં સત્વર ગયો!

* * * * *

ગુરૂના ઘરે મળવા ગયો ગુરૂપત્નિને પાયે પડયો,
"આવ્યો ભલે શશિકાન્ત તું આનંદ અમ અંતર સ્હઠયો;"
ગુરૂજી ગયા શાળા વિષે વાતો કરી સુખ દુઃખ તણી,
ગુરૂપત્નિ બોલ્યાં "નિર્મળાપર કષ્ટની વૃષ્ટિ ઘણી!

જે દિવસ તું અહીંથી ગયો તે દિવસની બાળા દુઃખી!
મળવા મને તે આવતી' દીઠી કદી ના હસમુખી!
તુજને સદા સંભાળતી' ત્હારી ખબર તે પૂછતી'!
નિજ કષ્ટ વાત કહી રડે હું અશ્રુ ત્હેનાં લૂછતી'!

પત્નિ નવીના પાશમાં નિજ તાત પણ પરવશ થયા!
પુત્રી સુખી છે કે દુઃખી? વાત્સલ્ય સૌ વિસરી ગયા!
માતા નવી જે કષ્ટ દે કન્યા સહન તે સૌ કરે!
અવધી નથી દુઃખની હવે બાળા બિચારી કયાં ઠરે?

વળી નિર્મળાના લગ્ન કેરી વાત પણ ચર્ચાય છે,
મ્હેં સાંભળ્યું છે કે ડ્હીંવા વંઠેલ સાથે થાય છે;
રે! દુર્ગુણી ને છે જુગારી લગ્ન ના કોઈ કરે,
છે એ નવીનો કો' સગો તે કાજ ખટપટ આદરે!

છે લગ્ન થોડા દિવસમાં એવું બધે બોલાય છે,
પણ નિર્મળા માને નહિં તે રોજ ટંટો થાય છે;
મુજને કહેતી એ હતી "માશી નહિં એને વરૂં,
માબાપ કરશે જુલ્મ તો બસ ઝેર પીને હું મરૂં."

એ રીત કન્યાના પરે ઘેરાય છે દુઃખ વાદળું,
સુણતાં બળે અંતર અરે! પણ ના ઈલાજે શું કરૂં?"
કરૂણાજનક કથની સુણી ગુરૂપત્નિના મુખથી અરે!
અશ્રુ ન માયે આંખમાં શું કષ્ટ આ કન્યા પરે?

બાળાપણે માતા મરીરે! બાપ પણ વૈરી થયા?
મોહાન્ધ શું એવા બન્યા? કે હૃદયથી ત્યાગી દયા?
કિરતાર જગદાધાર કરૂણાવંત છો કેશવ તમે!
નિર્દોષ આ દંડાય તે ગોવીંદ કાં તમને ગમે?

*　　*　　*　　*　　*

નિજ કાર્ય પરવારી પ્રભાકર અસ્ત થાવા પરવરે;
પક્ષી પશૂ સૌ પ્રેમથી સ્થાનક ભણી પાછાં ફરે;
સુંદર સરિતા તીર નિર્મળ નીર સૌ નારી ભરે,
ઠંડી પવનની લ્હેર આવે નિરખતાં નયનો ઠરે.

ન્હાવા નદીમાં કૈં પડે સંધ્યા પૂજા કૈં જન કરે,
કપડાં ધુવે છે કૈંક ને કૈં તો હવા ખાવા ફરે;
સરિતા કિનારે શીવનું મંદિર સુંદિર છે જહાં,
સંધ્યા સમય અવલોકતો ઉભો હતો હુંતો તહાં.

શિરપર ધરી ગાગર સુશોભિત હંસચાલે ચાલતી,
તારૂણ્ય વયમાં પેસતી દેખી સુકન્યા આવતી;
બે વર્ષમાં આ શું તફાવત! જોઇને વિસ્મય થયો,
કન્યા મટી તરૂણી થઈ રે! રંગ બદલાઈ ગયો.

નિરખી મને આવી વદી "શશિકાન્ત ક્યારે આવિયા?
ના સ્મરણમાં આવી કદી હું ના હૃદયમાં લાવિયા?
જે દિવસથી જૂદા પડયા તે દિવસની છું હું દુઃખી,
રે! યાદ કરતી' રોજ હું ને ઇચ્છિતી' તમને સુખી."

એવું વદીને સ્તબ્ધ થૈ આંસુ ભરાયાં આંખમાં,
"નિર્દોષ બાળા શાન્ત થા રે! રે! નિસાસા નાંખ-માં;
તુજ કષ્ટની કથની સુણી માશી તણા મુખથી અરે!
અંતર બળે મ્હારૂં અતી, છે જુલ્મ ઝાઝો તુજ પરે.

હું ઉતર્યો છું ગામમાં વિદ્યાગુરૂજીના ઘરે;
મેળાપ મ્હારો ત્યાં થશે તું આવજે ફુરસદ મળે;"
એવું સુણી બાળા ગઈ જળ કાજ સરિતા પટ ભણી,
હું પણ પછી પુરમાં ગયો અંતર વિષે ચીંતા ઘણી.

*　　*　　*　　*　　*

વળતે દિવસ આવી સુકન્યા નિર્મળા ગુરૂવાસમાં,
ગુરૂજી હતા શાળા વિષે ગુરૂપત્નિ ના અવકાશમાં;
બસ એકલાં બન્ને અમે વાતો કરી સુખદુઃખ તણી,
બાળા કહે "હું શરણું છું છે આશ અંતરમાં ઘણી.

મા બાપના ધાર્યા પ્રમાણે લગ્ન કરવાની નથી,
માનીશ મીઠુ મ્હોતને રે! લેશ ડરવાની નથી;"
તુજ પ્રેમમય વાણી સુણી બાળા હૃદય ઉભરાય છે,
મુજ શરણુમાં લેવા ખુશી છું દિલ તને બસ ચ્હાય છે.

ત્હારા પિતાજી પાસ આવીને વિનંતી હું કરૂં,
અંતર વસે હરિ એમને ઇલાજ છેલ્લો આદરૂં;
બાળા સુણી શરમાઇ મુખડું લાલ કુન્દન સમ થયું,
આનંદની પળ એ હતી મન કષ્ટ સૌ વિસરી ગયું.

*　　*　　*　　*　　*

રે! એ પળો! રે! એ પળો પાછી ફરી ના આવશે!
ના દગ્ધ થાતા હૃદયને નિર્મળ જળે ન્હવરાવશે!
હે! નિર્મળા! ઓ! નિર્મળા! તું ટેક ત્હારો તોડજે!
કંગાલ થૈને કરગરૂં રે! રે! સમાધી છોડજે!

*　　*　　*　　*

(પાછળના પેજથી શરૂ.)

સોજતરીયા બ્રધર્સ.

બુકસેલર્સ, પબ્લીશર્સ, એન્ડ કમીશન એજન્ટસ.

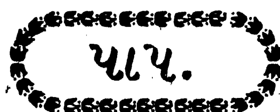
ઠે. ગણેશવાડી લખમીદાસ ખીમજીની માળો, ચાલ નં. ૨. મુંબઇ.

અમારે ત્યાંથી દરેક જાતનાં પુસ્તકો ઓર્ડર મળે વી. પી. થી
રવાના કરવામાં આવશે. બહાર ગામના ઓર્ડરો ઉપર પુરતું
અને તાકીદે ધ્યાન આપવામાં આવશે.
બુકસેલર તથા સામટી નકલો ખરીદનારને સારૂં
કમીશન આપવામાં આવશે.

લખો ઉપરના સરનામે.

બીજે દિવસ ઉદ્ધાર પાલણહારને મળવા ગયો,
પાયે પડયો હું તેમને કરજોડીને ઉભો રહ્યો;
"શું ખબર છે! શશિકાન્ત ત્હારી' તું હવે સુખિયો થયો,
ના પત્ર એકે ત્હેં લખ્યો ઉપકાર સૌ વિસરી ગયો?

તુજ કાજ જે ઠપકો દીધો માઠું તને લાગ્યું હશે,
ઘરબ્હાર કાઢયો એમ જાણી જીવન ત્હારૂં સુધરશે;"
મ્હેં નમ્રતા ધારી કહ્યું ઉપકાર ભૂલું ના કદી.
પાળક પિતા મમ આપ છો શરમાવશો ના કૈં વદી.

સેવક સદા તૈયાર છે તમ હુકમ શીર ચ્હડાવવા,
આ જીંદગી છે આપની માલીક છો વણુસાડવા;
મ્હારી હકીકત શેઠને મ્હેં સર્વ વિસ્તારી કહી,
પણ નિર્મળાની માગણી રસના થકીરે! થાય નહિ!

તો પણ ધરી હિમ્મત કહ્યું ઓ! શેઠજી કરૂણા કરો!
હું નિર્મળાનો હસ્ત માગું અર્જ આ ધ્યાને ધરો!
રે! શબ્દ છેલ્લો સાંભળીને શેઠજી ગુસ્સે થયા!
"ઓ! મુર્ખ! તું આ શું બકે? આવે મને ત્હારી દયા!

ના શર્મ કૈં મન આવતી આશા નકામી કાં કરે ?
શું ન્યાતમાં વર છે નહિ? કંગાલને કન્યા વરે !"
ઓ! શેઠજી! આ શું વદો? કંગાલ પણ છું સદ્‌ગુણી,
કટુ વચન ના કૈં બોલશો અંતર બળે એવું સુણી.

હું નિર્મળાને ચ્હાઉં છું છે નિર્મળાની પણ ખુશી,
આશીષ લ્યો અંતર તણી રે! ના બતાવો નાખુશી;
"શું બોલતાં બ્હેકી ગયો ? બાળા ભમાવી ત્હેં ખરે !
પાળ્યો ત્હને મેં પ્રેમથી બદલો મળ્યો તેનો અરે !

રે! સર્પ કેરા બાળને પય પાઈને જે પાળશે,
મ્હોટો થતાં માલીકને દૈ ડંસ બદલો વાળશે;
પાળક પિતા ત્હારો બન્યો હું નિર્મળા ભગિની સમી,
કપટી કુદ્રષ્ટી કાં કરે ? બુદ્ધિ બધી ત્હારી ભમી.

જા! શ્યામ મુખ ત્હારૂં લઈ ના આવતો અત્રે ફરી,
ઉપકાર હૈયે હોય તો પરદેશ જા! કરૂણા કરી;
મળતો હવે ના નિર્મળાને વચન મ્હારૂં માનજે,
માગી લઉં છું એટલું આભારને રજ જાણજે."

વાણી સુણી પોષક તણી રે! રે! પરાધિન હું થયો !
અંતર તપ્યું તેથી અરેરે !! પ્રેમ પણ વિસરી ગયો !
રે બાત કીધો પ્રેમનો આજે ઘણો પસ્તાઉં છું !
બળિદાન આપી રક્તનું હરદમ હવે સૂકાઉં છું !

એ પાપની માફી કદાપી આ ભવે મળશે નહિ !
પ્રાયશ્ચિત તેનું છે નહિ રે ! તાપ તે ટળશે નહિ !
મેં હસ્ત જોડીને કહ્યું આ શેઠજી હું જાઉં છું !
રે ! નિર્મળાથી હું જુદો આ જીંદગીમાં થાઉં છું !

પણ છે ભલામણ એજ કે, કન્યા કુવે ના નાંખશો !
રે ! મા વિનાની નિર્મળા પર રે'મ માયા રાખશો !
એવું કહી પાછો ફર્યો ના ત્યાં ઘડી ઊભો રહ્યો !
બાળા તજી હરિ આશ્રયે હું ગામ ત્યાગીને ગયો !

*　　*　　*　　*

હું હાલ અમદાવાદમાં છું આઠ દિન આવે થયા,
પણ નોકરી પર મન નથી દિન શોકમાં જાયે વહ્યા;
ભોજન નથી કૈં ભાવતું ફરવા જવાનું ના ગમે,
નિદ્રા ન આવે નયનમાં રે ! નિર્મળામાં મન ભમે.

"શું હાલ બાળાના હશે ?" ઊભો હતો ઉચાટમાં,
ત્યાં પોષ્ટમેને પત્ર લાવી એક આપ્યો હાથમાં;
પ્રિય નિર્મળાનો પત્ર આવ્યો દેખતાં ખુશ હું થયો !
ફોડયું કવર ઝટ વાંચવા પળ શોક પણ વિસરી ગયો !

વાંચી વિચિત્ર લખાણ એ લંબાણ હું વિસ્મય થયો !
સમજી હકીકત હા ! પછી દુઃખ અબ્ધિમાં ડૂબી ગયો !
અશ્રુ ન માયે આંખમાં રે ! પોક મૂકીને રડયો !
"રે ! નિર્મળા ! ઓ ! નિર્મળા !" બેભાન થૈને હું પડયો"!

પત્ર.

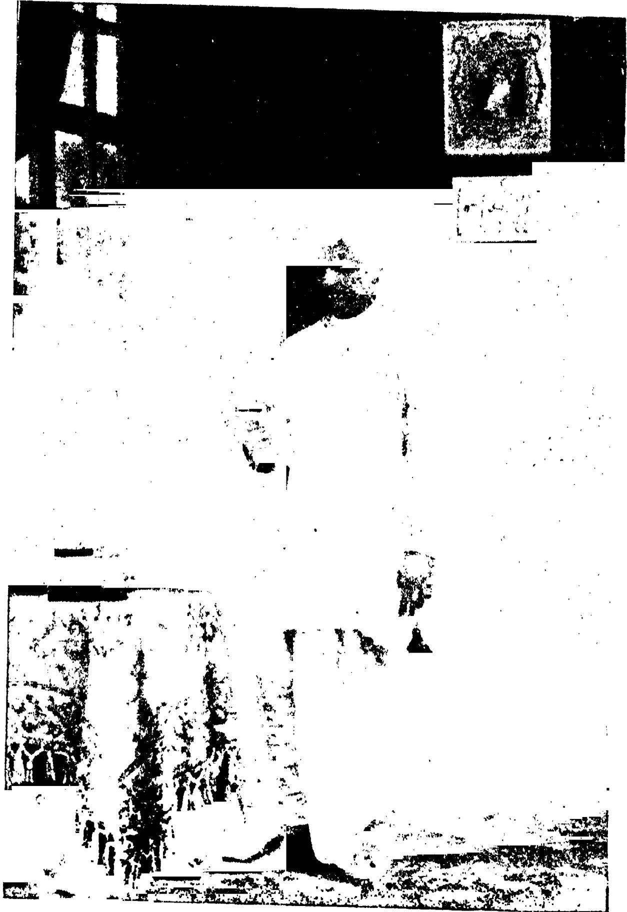
" શશિકાન્ત ! મારા લગ્નની કંકોતરી આ વાંચજો ! "
" કંકુ નથી મમ રક્તના છાંટા પડયા અવલોકજો ! "
" એ લગ્નની ચૉરી નથી પણ છે ચીતા તૈયારરે ! "
" મમ લગ્ન કરશે કાષ્ટથી પામીશ દુઃખનો પારરે ! "

" વાજાં નહિ ત્યાં વાગશે રે ! ગીત કો ગાશે નહિં ! "
" રોશે કકળશે સ્નેહિયો આનંદ વર્તાશે નહિં ! "
" મીંઢળ સ્થળે શ્રીફળ અને બનશે બ્હીવાનું બારમું ! "
" જ્યુરી મળી મત આપશે મૃત્યુ થયું છે કારમું ! "

" સ્નેહી સગાં તેડાવવા કંકોતરી તાતે લખી ! "
" આનંદથી સૌ આવશે પણ દેખતાં થાશો દુઃખી ! "
" એ લગ્નમાં ના આવશો અંતર દુઃખાશે આપનું ! "
" મેળાપ ના મ્હારો થશે દર્શન થશે ત્યાં રાખનું ! "

" જે વહાણમાં બેઠી હતી તે વ્હાણ વંટોળે ચ્હડયું ! "
" નાવિક તરી નાસી ગયો ના ફરજનું "નાણુ" નડયું ! "
" રે ! જૈ કિનારે તે ઉભો હિમ્મત વિના તે શું કરે ! "
" દરિયે ડુબૂં છું હાય હું આશા ભરી છું હા ! અરે ! "

શશિકાન્ત.

પ્રિય નિર્મળાનો પત્ર આવ્યો દેખતાં ખુશ હું થયો !
ફોડયું કવર ઝટ વાંચવા પળ શોક પણ વિસરી ગયો !
"મણિકાન્ત."

શોકાતુર નિર્મળા !

રે ! ઝેરની પ્યાલી પીંતાં અટકાવનારૂં કો’ નહિં !
જનુની જતાં આ જગતમાં બસ ! હાય ! મ્હારૂં કો’ નહિં !

“ મણિકાન્ત.”

"આ ઝેરનું પ્યાલુ પિતાં અટકાવનારૂં કો' નહિં!"
"જનુની જતાં આ જગતમાં રે! હાય!મ્હારૂં કો'નહિં!"
" બસ ઝેરથી આરામ છે એ વીણુ પ્યારૂં કો નહિં !"
" છે સ્વાર્થમય સંસાર જીવડા જાણુ ત્હારૂં કો નહિં !"

"દુઃખી દુઃખી નિજ બાળને મમ માત રોતી સ્વર્ગમાં!"
"ખળખળ ઉન્હાં અશ્રુ થકી મમ પાપ ધોતી સ્વર્ગમાં!"
"મળવા મ્હને જલ્દી જનેતા વાટ જોતી સ્વર્ગમાં !"
"ઝટ ઝેર પી જઇને મળું મમ માત ગોતી સ્વર્ગમાં !"

" બાપા બન્યા દુશ્મન અરે ! રાખ્યો ભરૂસો તમપરે !"
" ત્યાગી તમે ચાલી ગયા આપ્યું વચન તે શું ફરે ?"
" પણુ ભુલ હું મોટી કરૂં કર્મે લખેલું ના મટે !"
" ભાવી પ્રબળ છે" સત્ય કો'ને દોષ દેવો ના ઘટે !"

" દિલગીર ના દિલમાં થશો આશીષ દે બાળા દુઃખી !"
" સદ્ગુણી કો' કન્યા વરી સંસારમાં થાજો સુખી !"
"જો પ્રેમ મુજપર હોય તો શશિકાન્ત તે વિસરી જજો !"
" નિર્ભાગી કન્યા નિર્મળાને કો' દિવસ સંભારજો !"

લી. નિર્ભાગી.
"નિર્મળા."

*　　*　　*　　*

બે રાત્રિને બે દિવસ રે! બેભાનમાં ચાલી ગયા,
ચક્ષુ ઉઘાડી જોઉં તો **ગુરૂદેવનાં** દર્શન થયાં;
ગુરૂપત્નિ પણ પાસે હતાં હું તો પથારીમાં હતો,
રે! **નિર્મળા**! રે! **નિર્મળા**! એ શબ્દ હરદમ ઝંખતો.

કો' સ્નેહીએ ઝટ તારથી **ગુરૂદેવ** તેડાવ્યા હતા,
મમ માત સમ **ગુરૂપત્નિને** નિજ સંગ તે લાવ્યા હતા;
મસ્તિક દવા તે ચોળતાં' **ગુરૂપત્નિ** છે ગુણિયલ ખરે!
હે! માત ક્યાં છે **નિર્મળા**? એ પ્રશ્ન મેં પૂછયો અરે!

ગુરૂપત્નિ ના બોલ્યાં કશું આંસુ ભરાયાં આંખમાં,
"તબિયત બગડશે શાન્ત થા!" **ગુરૂજી** કહે કૈં ભાખમાં;
ચેતી ગયો હું **નિર્મળાનો** પ્રાણ પરલોકે ગયો!
રે! **નિર્મળા**! એવું વદી બેભાન પાછો હું થયો!

*　　*　　*　　*

કૈં કૈં દવાઓ વાપરી ડૉકટર અને વૈદ્યો તણી,
દિનરાત **ગુરૂપત્નિએ** લીધી મહેનત હા! ઘણી;
મમ દર્દ તો વાધ્યું હતું રે! કેસ કબજે ના રહ્યો,
કૈં કૈં ઈલાજો યોજતાં છઠ્ઠે દિને જાગ્રત થયો!

ડૉક્ટર વિના મુજ પાસ બીજું કોઇએ પણ ના હતું,
ગુરૂપત્નિને જોવા થકી મમ દર્દ તો વધતું જતું;
તેથી અરે મુજ પાસ બીજું કોઇએ પણ ના રહે,
મમ હૃદય ઘટના રોકવા ડૉકટર નવિન વાતો કહે!

એ રીત દિન પંદર ગયા સાજો શરિરે હું થયો,
ગુરૂની રજા પૂરી થતાં ગુરૂસંગ નિજ ગામે ગયો;
પણ ગામમાં આવી કથા મેં **નિર્મળાની** સાંભળી,
હા ! લગ્નના પ્હેલે દિવસ રે ! ઝેર પી કન્યા મરી !
છટકેલ સાથે લગ્ન લીધું તાત પણ નિર્દય થયા,
ના અર્જ બાળાની સુણી રે ! પ્રાણ કન્યાના ગયા,
ચૉરી બદલ ખડકી ચિતા પ્રારબ્ધ પણ બેઠું ફરી !
આશાભરી ભોળી સુકન્યા હાય ભસ્મિભૂત કરી !
જન કૈં મ્હને દેખી બતાવી આંગળી હાંસી કરે !
"પ્રેમી તણું આ પૂછડું !" એવું વદી આડાં ફરે !
કન્યા તણા કમભાગ્યની કરૂણાજનક કથની સુણી,
ધિઃક્કાર આવ્યો મુજપરે રે ! રે ! સુકન્યા મ્હેં હણી !

* * * * *

(સાંધણ છે.)

પ્રાયશ્ચિત !

રે ! રે ! હ્રદય બસ જા બળી અંગારામાં તું રાખ થા !
પ્રાયશ્ચિત એ પુરૂં નથી જા ! જા ! હવે દુર્મૂખ થા !
બાળા ફસાવી ભોળી ત્હેં એ દુષ્ટ દિલડા દૂર જા !
આ જુલ્મ કંઇ ઓછો નથી રે ! ઝેરખા ! બસ ઝેરખા !

દીધો દિલાસો ને પછી વિશ્વાસઘાતી કાં થયો ?
કન્યા અરણ્યે એકલી ત્યાગી હું તો નાસી ગયો !
કન્યા કપાણી વન વિષે ખૂની ખરે તેનો થયો !
રે ! રે ! ભુસાયે ના કદાપી ડાઘ એ દિલમાં રહ્યો !

શોધું સકળ સંસારમાં પણ **નિર્મળા** મળશે નહિં !
રે ! **નિર્મળા** જો ના મળે ચીંતા કદી ચળશે નહિં !
રે'વું ફીકરમાં રોજ રે શું કષ્ટ એ ટળશે નહિં !
શશિકાન્ત આ સંસારમાં શાન્તિ તને મળશે નહિં !

ડંખે હ્રદય હરરોજ મ્હારે ડંખ એ સ્હેવો નથી !
આ મોહમય સંસારનો લ્હાવો હવે લેવો નથી !
સુખ સ્વપ્નમાં દીઠું ન કો' દુઃખવંત મમ જેવો નથી !
કિસ્મત બન્યું કંગાલ કો'ને હોય કૈં હેવો નથી !

ફાટે હૃદય મ્હારું અરે ! લૈને ફકીરી હું ફરૂં !
પણ જીંદગી છે ઝેર જેવી તો જીવીને શું કરૂં !
છે પાપ મય કાયા બધી તો મર્ણથી શાને ડરૂં ?
ના પાપ જાયે મ્હોતથી રે ! રે ! મરીને શું કરૂં ?

કર્મે બનેલો અંધ છું ના રાહ કો બતલાવશો !
અથડાઉં છો કૂટાઉં પણ રે ! રે ! દયા ના લાવશો !
નિર્દય ખુની ખાડે પડે ના ના નહિં અટકાવશો !
પોકાર કરશે કાઢવા ના પાસ તેની આવશો !

* * * *

રે ! બાર વર્ષ થયાં છતાં પણ ઘા હજુ રૂઝતો નથી !
પ્રાયશ્ચિતનો કીડો હૃદય ત્યાગી જરા ખસતો નથી !
કોરે કલેજું તે કીડો આનંદ મન વસતો નથી !
રે ! રે ! દિવાનો છું જરા પણ કો' દિવસ હસતો નથી !

પાપી જીગર ઝખમી થયું પણ ખૂન કાં ટપકે નહિ ?
રોતો સદા પણ અશ્રુ કેરૂં બુંદ કાં ટપકે નહિ ?
ખેંચાય નાડી ને નસો કાં એક પણ છટકે નહિ ?
આ દેહનું થડીયાળ ટક ટક ચાલતું અટકે નહિ !

સ્નેહી મથે પરણાવવા પણ લગ્ન તો કરવું નથી !
દુનિયા દિવાનો છો કહે એ દોષથી ડરવું નથી !
સંસાર પર પૂળો મૂકયો બસ પંથ એ પળવું નથી !
રે ! મોહમાયાના સમુદ્ર વિષે હવે મળવું નથી !

આ જીંદગીને ત્યાગવા બે વાર મ્હેં ખટપટ કરી !
આયૂષ્ય દોરી ના કપાણી રે ! ગયો હું ના મરી !
રે ! મ્હોત નાસે દૂર મુજને દેખતાં જાયે ડરી !
કંગાળ છું ! પાપિષ્ટ છું ! છુટકો કરોને શ્રી હરિ !

મજનૂ બન્યો છું હાય ! હું **લયલી** વિના ઘેલો ફરૂં !
લયલી વિના હું શું કરૂં ? **લયલી** વિયોગે હા ! મરૂં !
લયલી ભરૂસે છે ફસી **મજનૂ** હૃદય ડરતો નથી !
લયલી કબરમાં જૈ સુતી **મજનૂ** હજુ મરતો નથી !

ફરહાદ તોડે પ્હાડ ત્યાં **શીરી** મરણ પામી" સુણી !
માશૂકને મળવા ગયો ! છે રીત એ પ્રેમી તણી !
પણ હું અભાગી ! નીચ પાપી ! બેકદર થઇને ફરૂં !
રે ! **નિર્મળા** સ્વર્ગે જતાં આ દેહ કાં ધારણ કરૂં ?

આવે સુકન્યા સ્વપ્નમાં "**શશિકાન્ત** છો શાણા તમે !"
"શરણે રહેલાંને તજી સંસારમાં રે'વું ગમે ? "
" હું તો સુખી છું સ્વર્ગમાં પણ રીત તમ સારી નહિ !"
" વિશ્વાસઘાતી કાં થયા ? દિલમાં દયા ધારી નહિ !"

પળમાં હસે ! પળમાં રડે ! પળમાં ઘણી ગુસ્સે થતી !
પળમાં છુપાવી મૂખ **કન્યા નિર્મળા** નાસી જતી !
હું કરગરી પાયે પડું પણ **નિર્મળા** માને નહિં !
મમ હૃદય કેરા કષ્ટને દેવાંગના જાણે નહિં !

નિષ્ઠુર આ સંસાર આપે ભાળ ના વ્હાલી તણી,
જંગલ વિષે જઇ વૃક્ષને વળગી વિનવતો કરગરી;
વાતો વિહંગોથી કરૂં પણ કષ્ટ કો' કાપે નહિ,
દેખી મ્હને હસતાં બધાં ઉત્તર અરે! આપે નહિ!

કો'વાર કાળી રાત્રીએ સમશાનમાં હું તો જતો!
ભડ ભડ ચિતાઓ જ્યાં બળે તે પાસ જૈ રોતો હતો!
લૈ રાખ તે સમશાનની આખા શરિરે ચોળતો'!
હે નિર્મળા! તું કયાં ગઈ? પોકાર પાડી બોલતો'!

*　　*　　*　　*　　*

પળ આંખ ઢાંકીને ઉઘાડું એ વિષે શું થઇ ગયું!
આનંદની મૂર્તિ સનમ સરકારનું દર્શન થયું!
જોવા ફરી એ જ્યોતને ઘેલો બનીને આથડું!
આનંદ ના નજરે પડે હું એકલો છાનો રડું!

તિરછી અને કાતિલ નજરથી આ જીગર ઝખમી કર્યું!
એ ઝખ્મમાંથી ખુન ટપકે! તે છતાં દિલ ના ડર્યું!
ઝખ્મો સહન કરવા ફરી! બસ ખૂન ટપકાવા ફરી!
એ મૉજ મેળવવા ફરી! તલસૂં સમન જોવા ફરી!

ફરહાદ! મજનૂ! હે કલાપી! સ્વર્ગમાંથી આવજો!
તમ માર્ગમાં ભુલ્યો પડયો છું રાસ્ત રાહ બતાવજો!
બસ પ્રેમની મૂર્તિ ત્હમે છો ઇશ્ક મંત્ર પઢાવજો!
આ અર્ધદગ્ધ હૃદય જલાવી સાફ ખાક બનાવજો!

મણિભાઇ ! આવો ! છો પ્રવાસી આપ પંથ અભેદના !
સાકી બની પ્યાલી શરાબેથી ભરી પાજો ભલા !
બાકી નહીં કૈં રાખશો સાકી ! સખી દિલ આપનું !
પીપો કરી ખાલી અખંડાનંદનો આશક બનું !

* * * * *

દુનીયાં દીવાની છે બધી બસ ઈશ્ક ! ઇશ્ક ! પુકારતી !
પણ ના પિછાને સનમને નાહક ગઝલ લલકારતી !
રે ! રોગ વણ દર્દી ઠરે ! વાગ્યા વિના ઝખમી બને !
સૌ ચશ્મ મીંચીને ફરે ! લાગે અજાયબ એ મ્હને !

ઓ ! ઈશ્કના અક્ષર પરે આશક બનેલા આવજો !
શું ઇશ્ક ? ને છે શું સનમ ? તે રંકને સ્હમજાવજો !
સાકી શરાબો જામની સાથે પિછાન કરાવજો !
નહિ તો ગઝલ બેતો તણાં દફતર ઉપાડી લાવજો !

હી ! હી ! બિરાદર બસ કરો એ રાહ કૈં સ્હેલો નથી !
રે ! છે કઠણ પ્રેમી સનમનો ચાહ કૈં સ્હેલો નથી !
એ રાહ પર જાતાં જુઓ ! કુરબાન શિર કૈં એ કર્યાં !
દુનિયાં તણા અપવાદ યા ભય દંડથી તે ના ડર્યાં !

પાડે બરાડા સોયથી ખંજર ખમી તે શું શકે ?
પાદર જતાં ડરનાર જે જંગલ ભમી તે શું શકે ?
દિલમાં હળાહળ ઝેર છે આપી અમી તે શું શકે ?
રે ! શુદ્ધ પ્રેમ નથી ! સનમ સંગે રમી તે શું શકે ?

અધિકાર ઉત્તમ ઇશ્કનો ! વ્યભિચાર તેને ના ગણો !
વાંચી શરાબોની સ્તુતિ આપુ ! શરાબી ના બનો !
નારી અનીતિવાનને પ્રેમી સનમ ના જાણશો !
મસ્તાન ને ઘેલા બની તેમાં મઝા ના માણશો !

*　*　*　*　*

પ્રિય પાઠકો ! મમ પ્રેમની કરૂણાજનક કથની લખી;
રે ! છે અધુરી તે હજુ ! આગળ લખાઈ ના શકી !
પુસ્તક ભરાયે કૈંક પણ ઉદ્‌ગાર મ્હારા ના ખુટે !
હરિ હાથ લે ! ઝટ મ્હોત દે આ દેહથી આત્મા છુટે !

*　*　*

*　*　*

*　*

છેવટ

એ રીત એ **શશિકાન્ત** ભૂલી ભાન દીવાનો થયો,
વર્ષો વિત્યાં પણ **નિર્મળાની** યાદ ના વિસરી ગયો,
ના દેહનું કૈં ભાન છે સૂકાઈ કાષ્ટ સમો થયો,
રે ! રક્ત સૌ ઉડી ગયું બસ અસ્થિનો માળો રહ્યો.

દિન એક આવ્યું પૂર સરિતા જોસમાં વહેતી હતી;
વાદળ છવાયું ગગનમાં વરસાદની વૃષ્ટિ થતી;
ચમકે વિજળીઓ નભ વિષે ગગડાટ વાદળ ગાજતાં,
આવે સપાટા પવનના સૌ ઘર વિષે પેસી જતાં.

તે સમય સાધીને દીવાનો તીર સરિતાને ગયો !
ભેખડ હતી ઉંચાણુમાં તે સ્થાન જઇ ઉભો રહ્યો !
"વ્હાલી વિલંબ કરૂં નહિં આવું હવે મળવા ત્હને !"
"પ્રેમાળ બાળા સ્નેહથી સ્વીકારજે ! **શશિકાન્તને** !"

વિદ્યુતના ચમકારથી ચળકાટ જળમાં થઇ રહ્યો !
"હે ! **નિર્મળા**!" એવું વદી **શશિકાન્ત** જળવાસી થયો;
પત્તો મળ્યો ના તેહનો જળની સમાધી છે કરી,
શશિકાન્ત આ સંસારમાં શોધ્યો મળ્યો ના કૈં ફરી.

તે જાણતાં સૌ લોક શોકાતુર અંતરમાં થયું,
રે ! દિવ્ય પ્રેમી જોડલું સંસારને છોડી ગયું;
હે ? દેવ ! તું સૌ દમ્પતિમાં પ્રેમ એવો સ્થાપજે;
એ યુગલ આત્માને સદા શાન્તિ પ્રભુ તું આપજે.

*   *   *   *

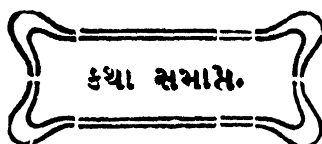
એ, ચાર પ્રેમીએ મળીને **નિર્મળા શશિકાન્તની** !
સમશાનમાં સરિતા તીરે પત્થર સમાધી છે ચણી !
તે પર લખ્યું "**પ્રેમી યુગલ** શશિકાન્ત ! **કન્યા નિર્મળા** !
આનંદમાં અત્રે વસે સંસારની છોડી પળા !"

*   *   *   *

જે દિવસ પુત્રી **નિર્મળા**નો પ્રાણ પરલોકે ગયો,
તે દિવસથી ભોળો પિતા દુઃખથી પથારી વશ થયો;
"ઓ પ્યારી પુત્રી ક્યાં ગઈ? હું મોહમાં અંધો રહ્યો.
રે ! દિવ્ય મ્હારો દીવડો ! મુજ પાપથી ગુલ થૈ ગયો."

ના પાસ કો'ને આવવા દે પત્નિને ગાળો દીયે,
" તુજ વીણ પ્યારી પુત્રીનું રે ! રક્ત પાપી કો પીયે ?
જા દૂર થા ! જા દૂર થા ! ઓ દુષ્ટ રંડા મુજ થકી,
તુજ ફંદમાં હા ! હું ફસાયો વાત થૈ કર્મે લખી."

એ તીવ્ર પશ્ચાત્તાપથી પ્રેમી પિતા પાગલ થયો,
ત્રણ માસ સેવી માંદગી સંસારને છોડી ગયો;
લોકો તણા અપવાદથી પત્નિ પિયરમાં જૈ રહી,
એ રીત એક કુટુંબની કરૂણાજનક કથની કહી.

મ્હારી મીઠી કોયલનું મ્હોત !

—ગઝલ—

સુકોમળ કંઠની કોયલ સુણાવી રાગ રમતી'તી;
  બિચારી બાગ ભમતી'તી અરે ! ઘાયલ કરી કોણે ?
ન કો'ને દુઃખ તે દેતી ન કો'નું નામ તે લેતી';
  છતાં નિર્દોષ પર ગોળી અરેરે ! ! વાપરી કોણે ?
કરી ઉત્પન્ન કિરતારે હતી ના કોઇને ભારે;
  તથાપી તેહને હણવા, અરે ! હિમ્મત કરી કોણે ?
દુઃખી આ દિલ મ્હારાને અહા આરામ દેતી'તી;
  મધુરૂં ગાન ગાતી'તી ગુણી ગાયક હરી કોણે ?
હતો હું તેહનો આશક મીઠી મોહક હતી મ્હારી;
  મને નારાજ કરવાની કુબુદ્ધિ એ કરી કોણે !
અહા ! આંબા તણી ડાળે મનોહર ટૌકતી માળે;
  ધડાકે ભોંય પાડી પાપની પ્યાલી ભરી કોણે ?
નહિં કોયલ વિના ચાલે હવે આનંદ કો' આલે;
  અમારા પ્રેમની દોરી અરેરે ! ! કાતરી કોણે
અરે ! કો' આંહીં આવોને ! સિતમગરને બતાવોને !
  કરૂં શિક્ષા સિતમની હું હવે ઘેલો બન્યો છું હું

"શશિકાન્ત."

દીવાનો શશિકાન્ત !

—ગઝલ—

દીવાનાને તમે છોડી નકામા શીર ફોડો છો;
   અમારા ઝખ્મના ટાંકા તમે શા માટ તોડો છો ? દી.
દીવાની છે બધી દુનિયાં દીવાનો અન્યને ધારે;
   સમજવણુ પારકી પોથી સબબ વણુ કેમ છોડો છો ? દી.
દીવાના હાલ આ સાથી ? અમારૂં દિલ જાણે છે;
   પરાઈ પીડ સાંભળવા તમે કાં જીવ જોડો છો ? દી.
ઝખમ ઝેરી કટારીનો પિછાને છે પડયો જેને;
   દિશા દેખ્યા વિના જે તે દિશાએ કેમ દોડો છો ? દી.
અમારા કષ્ટની કા'ણી સુણીને શું તમે કરશો ?
   અરે ! એ યાદને આપી પડેલાને પછાડો છો ? દી.
છતાં ઇચ્છા તમારી છે અમારો હાલ સાંભળવા;
   કહું ટુંકાણુમાં કા'ણી મગર બાજી બગાડો છો ! દી.
અરેરે ! ! એ કથા કે'તાં જીગર મ્હારૂં જળી જાશે;
   અધૂરી વાત એ રે'શે ભલા કાં દિલ લગાડો છે ? દી.
સુણી શાણા દીવાનાની કથા દિલમાં દયા ધરજો;
   અરે ! વાજીંત્ર તૂટેલું તમે વીરા વગાડો છો. ? દી.

*   *   *   *

અમારા પ્રેમનો તંતૂ અરે ! ઓ ભાઇ તૂટયો છે !
ભરેલો કુંભ અમૃતનો અરેરે ! ! હાય ! ફૂટયો છે !
ખરે ! તે રોજથી અક્કલ ખજાનો છેક ખૂટયો છે !
અમારા દિલનો ઘોડો કરી તોફાન છુટયો છે !

*   *   *

પ્રભુ એ પ્રેમની દેવી ભલી દિલબર મ્હને દીધી !
પતિ ભક્તિ તણો હૈયે હતો હા ! મિષ્ટ વારિધિ !
ભરીને પ્રેમની પ્યાલી હતી મ્હેં પૂર્ણ ના પીધી !
અરે ! ઝાલીમ જમડાએ ઉપાડી તેહને લીધી !

*   *   *

નિરખજે આ દિવાનાને નયનમાં નીર–આવે છે !
હવે ફાટે હૃદય મ્હારૂં અરે રે ! ! ઝેર આવે છે !
કહી હું ના શકું કા'ણી 'દીવાની' લહેર–આવે છે !
કલેજું કત્લ કરવાને જુઓ ! સમશેર–આવે છે !

*   *   *   *   *

*   *   *   *

પધારો પ્રેમની દેવિ ! અહા ! પુષ્પે વધાવું છું !
હમારો પ્રેમ છે કેવો ? હૃદય ખોલી બતાવું છું !
અરે ! પણ તું નથી પાસે પછી કો'ને જણાવું છું !
કબરમાં તું સબર કરજે ! ખબર લેવાજ આવું છું !

*   *   *   *

દીવાનો એટલું બોલી હસ્યો હી ! હી ! અને નાઠો !
દીવાનાને રડાવી મ્હેં અનુભવ મેળવ્યો માઠો !
અવલની યાદ આપીને હૃદય ત્હેનું દુખાવ્યું મ્હેં !
હવે પસ્તાઉં છું પૂરો અરે ! આ શું બનાવ્યું મ્હેં !

નિરાશ થવાની જરૂર નથી.

પરંતુ જો અન્ય વીશીઓમાં, ભોજન ગૃહોમાં કે ભપકાદાર લૉજોમાં, અને ખુદ પોતાને ઘેર પણ જો અહીંના જેવી સ્વાદિષ્ટ યાને ટેસ્ટફૂલ રસોઇ જમવાની આશા રાખશો તો અવશ્ય નિરાશ થવું પડશે. પધારો અને ખાત્રી કરો.

ઠે. મુમ્બાદેવી, પોસ્ટની પાછળ મુંબઈ નં. ૨.

લેખક—“ મણિકાન્ત.” હળધરવાસવાળા.

કનૈયાની બંસી !

—ગઝલ—

કનૈયા કા’ન ઓ મ્હારા ! બજાઓ બાંસુરી પ્યારા !
મધુરી બાંસુરી વાગે,
સુકોમળ કાનને લાગે !
રસીક હું બાંસુરી રાગે,
અજબ જ્યોતિ હ્રદય જાગે !
ઢળે અંતર અમીધારા, બજાવો બાંસુરી પ્યારા ! કનૈયા !

ભુલીને ભાન હું ભટકું,
સુણાયો શબ્દ આ કયાંથી ?
દિવાની થૈ દિશે દોડું,
ઝમકતો નાદ એ જ્યાંથી !
દિયો દર્શન દયાવાળા, બજાવો બાંસુરી પ્યારા !–કનૈયા !

કહે છે લોક 'કાનૂડો,'
અજબ જાદૂ જરૂર જાણે !
અહોહો ! ! બંસીના નાદે,
નગર નરનારને તાણે !
ત્રિકમ લાબે બનું તારા, બજાવો બાંસુરી પ્યારા !–કનૈયા !

ગમે તે લોક છો બોલે,
તમો પર પ્રેમ છે મ્હારો !
ઉગારો આપની દાસી,
ભરૂસો છે મને તારો !
નરોત્તમ ના થશો ન્યારા, બજાવો બાંસુરી પ્યારા !–કનૈયા !

કહે " શંકર " કનૈયાની,
સુણીને બંસી હા ! સુંદિર !
બની ઘેલી સકળ ગોપી,
મધૂરો નાદ એ મનહર !
વિભૂ વસજો હૃદય મ્હારા, બજાવો બાંસુરી પ્યારા !–કનૈયા !

અલૌકિક પ્યારમાં મસ્તાન !

—ગઝલ—

બનીને પ્યારના જોગી, અલખ અંતર જગાવીશું;
અમે બસ પ્યારના નામે, સુખે ગરદન કપાવીશું !
હજારો માલ મિલકત કૈં, વળી જાહોજલાલી કે;
અમે દિલદારના બોલે, બધું પળમાં–ખપાવીશું !
અમોને ઝેરનું પ્યાલું, ભરી કો' પ્યારથી આપે;
અમે શંકા વિના શરબત ગણીને–ગટગટાવીશું !
કિતાબો જ્ઞાનની જોવા, જરા અમને નથી ગમતી;
અમે કોરી કિતાબે પ્યારની બેતો–છપાવીશું !
અમે શાળા સ્થપાવીને, ભરીશું પ્યારના ચેલા;
તહાં બસ પ્યારના જાપો, અમે હરદમ–જપાવીશું !
તપાવી લાલ કીધેલા, ઉન્હા લોખંડના સ્થંભે;
કહો કો' "પ્યારને ભેટો !" મળી કાયા તપાવીશું !
અમે મસ્તાન મ્હોબતમાં, દીવાના ખાસ દિલબરમાં;
દિલાસો જો નહિ દેશે, કદમ ગરદન–ઝુકાવીશું !
દીવાનો છો કહે દુનિયાં, નથી દરકાર દુનિયાંની;
અમે બસ પ્યારના બંદા, બની સેવા–બજાવીશું !
અમારા દર્દના માટે, દવા ના કામ કૈં આવે;
અમોને પ્યારની પરવા ! મળે મોજો ઊડાવીશું !

ભયાનક પ્હાડ તોડીશું, લડીશું શેરની સાથે;
અમે તો પ્યારના મંત્રે, મહા મહેનત-ઉઠાવીશું !
અમારો પ્રેમ છે કાતિલ, નથી કાચો જરાએ કૈં;
કહો તો પ્યારની ફૂંકે, ફના દુનિયાં બનાવીશું !
રહીશું પ્યારની સાથે, મરીશું પ્યારના માટે;
અમે આ જીંદગી દિલદારની પાછળ-લૂંટાવીશું !

પદભ્રષ્ટ થયેલો લૌકિક પ્યાર !

—ગઝલ—

તપાવેલા તવા જેવું, અરે ! અંતર અમારૂં છે;
તમારાં પ્યારનાં બિંદુ, પડયા પહેલાં બળી જાશે !
અમારી દિલ વાડીમાં બોયાં ના પ્યારનાં રોપો;
સુકાશે ને સડી જાશે, કળી ફળ ફૂલ ના થાશે !
અમારા મન રૂપી મચ્છી, ન આવે પ્યારની જાળે;
કદિ સપડાય તો છેદી, સપાટામાં છુટી નાસે !
અમારૂં મનરૂપી મૃગલું, ફસે ના પ્યારના ફાંસે;
જશે નાસીજ જંગલમાં, નહિ કો' કાળ સપડાશે !
અમારા દિલના દરિયે, નહિં મળશે મીઠું પાણી;
ખરેખર છે બધું ખારૂં, પિશે તે તૂર્ત પસ્તાશે !

અમારા દિલનો શીશો, નથી શરબત શરાબોનો;
  ઝરેલું ઝેર છે તેમાં, પીતામાં પ્રાણ તો જાશે !
અમારૂં મન નથી મેવો, ભરૂંસો ના ભૂલી લેવો;
  જમીને દોષ ના દેવો, નહિં એ દુઃખ જોવાશે !
અમોને નાથ ના કે'શો, ન અમને બાથમાં લેશો;
  ઊજડ અંતર અમારૂં છે, ભયાનક દેખતાં ભાસે !
નથી દિલદાર પર દિલ આ, નથી મહબૂબમાં મોહ્યા;
  તમારાં નાઝ નખરાંથી, નહિં મન પ્યારમાં ન્હાશે !
તમારી પ્યારની વાતો, અકારી કાનને લાગે;
  અમારા કાન છે બ્હેરા, ભલે બુલ બુલ પરી ગાશે !
કિતાબો પ્યારની જોવા, જરા અમને નથી ગમતી;
  અમે તો પ્યારના દુશ્મન ! ન કો' પ્યાલી ભરી પાશે !
અમે ના પ્યારના ચેલા, નથી માલીક મ્હોબતના;
  કરોડો કોસનું અંતર, પડયું પાછું ન સંધાશે !
"કૃતઘ્ની" લોક છો કે'તા, તમા-શી ? લોકની અમને;
  અમારામાં અમે રાજી, અમોને કોઇ ના ચ્હાશે !
સુનાં પીંજર અમારાં છે, મળે ના પ્યારની મેના;
  હતી તે હાથથી ગઈ છે, કદી પાછી ન દેખાશે !
અમે તો પ્યારને બાળી, બનાવી ખાખ ખાધી છે;
  કદી લાખો ઈલાજોથી, સજીવન તે નહિ થાશે !
અમોને છે નહિં પરવા ! સજીવન પ્યાર કરવાનો;
  અમારી જીંદગી આખી, ખરેલા ઝાડ સમ જાશે !

ઇશ્કનો અન્જામ!

—ગઝલ—

અરે ! ના ઈશ્કમાં પડશો, પડો તો ના પછી રડશો;
બની કૈં ઈશ્કના બંદા, મરાયા ઈશ્કના માટે !
ઘણા જન ઇશ્કમાં ઘેલા, બની ઘરબાર મેલીને;
જગાવી જોગ જંગલમાં ભરાયા ઇશ્કના માટે !
ભલે હો શાહ કે સેવક, ભલે રાણી અગર દાસી;
જહાંનું સુખને વૈભવ, હરાયાં ઇશ્કને માટે !
ખરેખર ખૂન કૈં કીધાં, જૂલ્મનાં જામ પી લીધાં;
પડીને પ્યારના ફંદે, ફસાયા ઈશ્કના માટે !
ભલાં લૈલી અને મજનૂં, પડ્યાં'તાં ઈશ્કની આગે;
અરે! અન્જામ એ આવ્યો, હણાયાં ઇશ્કના માટે !
વળી ફરહાદ ને શીરી, વિના મ્હોતે મુવાં બન્ને;
કસોટી પ્યારની પર જૈ, કસાયાં ઈશ્કના માટે !
અહા ! કૈં રાજ્ય પલટાયાં, કુટુંબો નાશ કૈ પામ્યાં;
વહેતા ખૂનથી ખાડા, ભરાયા ઈશ્કના માટે !
કથે 'શંકર' નથી સ્હેલો, કઠણ છે ઇશ્કનો રસ્તો;
ભલા કૈં ઇશ્કના ચેલા, ચવાયા ઈશ્કના માટે !

આય મારા બુઢ્ઢા બબુચકને ઘણુંએ કહ્યું કે,
“ઑટોમોહિની” દુનીઆનું એક માનીતું સેંટ છે. કે જેની ચંબેલીની ખુશબો ચાર દિવસ સુધી ટકી રહે છે. પણ તેમણે માન્યું નહી અને હવે પસ્તાય છે. જુઓ તેમનો ચ્હેરો ભલતું ઓટો વાપરનાર.

કીં. ૨), ૮।।, ૦।।,

સોલ એજંટ—મોહીની એજન્સી.

જુમામસીદ—મુંબઈ. નં. ૨.

ફરિયાદ.

—ગઝલ—

ફસાયો મોહના ફાંસે બચાવો ! કો’ કનૈયાને !
સકળ ગોપી મળી ઘેર્યો છુડાવો કો’ કનૈયાને ! ફસાયો.
અરે ! અવળી વહે ગંગા ! વ્હડે નીર નેવનાં મોભે !
ડુબે છે નાવમાં નદીઓ ! બતાવો ! કો’ કનૈયાને ! ફસાયો.
પ્રથમ જે કૃષ્ણને દેખી અહા ! ઘેલી થતી ગોપી !
બન્યો તે ગોપીમાં ઘેલો ! જગાવો કો’ કનૈયાને ! ફસાયો.
મધૂરી બંસીના નાદે ! સકળ કુરબાન તન કરતી’ !
પડી શું બંધ એ બંસી ! જણાવો કો’ કનૈયાને ! ફસાયો.
હતો નિર્લેપ જે યોગી ! બન્યો તે લુબ્ધ લલનામાં !
પરાધિન પિંજરે પેઠો ! ઉડાવો ! કો’ કનૈયાને ! ફસાયો.
કનૈયો નીજને ભૂલી ! બન્યો સૌન્દર્યનો બંદો !
અલૌકિક પ્રેમની બંસી ! સુણાવો કો’ કનૈયાને ! ફસાયો.
કરે છે હાસ્ય સૌ ગોપી ! કનૈયાનું હૃદય રોતું !
કરાવી જ્યોતની ઝાંખી ! હસાવો ! કો’ કનૈયાને ! ફસાયો.
કથે “શંકર” સિતમ વરસે ! સળગતી આગ અંતરમાં !
અખંડાનંદનું દર્શન ! કરાવો કો’ કનૈયાને ! ફસાયો.

વ્હાલાની વાટ જોતી વીરહી વામાનું
ષ્ટઋતુનું અવલોકન !

ગઝલ--સોરઠી (હરિગીતમાં પણ ચાલશે.)

પરદેશમાં પ્રિયતમ ગયા નારી તજી ન્યારા થયા;
રે ! વાયદા જાયે વહ્યા ભરથાર-કાં આવ્યા નહિં ?

આવી વસંત ઋતુ રૂડી ફુલ પાન વૃક્ષે લાવતી';
ના ભાવતી દિલ દાહ છે દિલદાર-કાં આવ્યા નહિં ?

કલ્લોલ સૌ પક્ષી કરે કોયલ કરે ટૌકારરે;
સંતાપતા એ શબ્દ હા ! સુખકાર-કાં આવ્યા નહિં ?

ગ્રીષ્મે ઘણી ગરમી પડે બળતું હૃદય ઝાઝું બળે;
પણ પ્રેમ પાણી પ્રીતથી પાનાર-કાં આવ્યા નહિં ?

પંખા પવન ગમતાં નથી અત્તર સુગંધી શું કરૂં ?
વાલમ વિના વસમું બધું વરનાર-કાં આવ્યા નહિં ?

વર્ષા વિષે વારી પડે હરિયાળી સૌ પૃથ્વી કરે;
નવ શાન્ત હું મમ શરિરના શણગાર-કાં આવ્યા નહિં?

આકાશ ચમકે વિજળી ગગડાટ વાદળ ગાજતાં;
બોલે પપૈયા મોર પણ દુઃખહાર–કાં આવ્યા નહિં ?

આસો પુનમની ચાંદની રૂતુ શરદમાં શોભે ઘણી;
પણ અધર રસ પાનાર ને પીનાર–કાં આવ્યા નહિં ?

પંથી ઘરે પાછા ફર્યા દિપોત્સવી દિન આવિયા;
વિરહી હૃદયમાં વ્હાલથી વસનાર–કાં આવ્યા નહિં ?

હેમંતમાં સૌ હોંશથી નરનારીઓ ક્રીડા કરે;
ચતુર કહીને ચિત્તથી ચ્હાનાર–કાં આવ્યા નહિં ?

ઠંડી પડે થરથર ધ્રુજું બાળા બની છું બ્હાવરી;
પકવાન સાથે પ્રેમથી જમનાર–કાં આવ્યા નહિં ?

વાયુ શિશીરે વાય છે વામા ઘણી ગભરાય છે;
મમ કષ્ટને હરનાર એ સરદાર–કાં આવ્યા નહિ ?

ફુલ પાન વણ વૃક્ષો થયાં ભયકાર આ ભવ ભાસતો;
અકળાઉં છું અબળા તણા આધાર–કાં આવ્યા નહિં ?

*આવ્યા દિવસ હોળી તણા મોહન પધાર્યા મંદિરે;
વામા ગળે વળગી પડી વ્હાલા ભલે આવ્યા અહિં !

---

* ચિત્ર માટે પાછળનું ટાઇટલ જુઓ.

બેવફા ભરથારને !

—ગઝલ—

નથી જો પ્યારની પરવા !
    સગાઇ કાં બતાવો છો ?
સગાઈ જો ગણો છો તો,
    ઠગાઈ–કાં બતાવો છો ? નથી૦
સગાઇ લગ્નથી સાંધી,
    સગાંએ ગાંઠ આ બાંધી !
અરે એ ગાંઠને તોડી,
    જુદાઈ–કાં બતાવો છો ? નથી૦
પ્રભુ છો પ્રાણથી પ્યારા !
    સદા શિરછત્ર છો મ્હારા !
બનીને બેવફા વ્હાલા !
    બુરાઇ–કાં બતાવો છો ? નથી૦
હ્રદયમાં જો હતી ચોરી,
    ફસાવી નાર કાં ભોળી ?
સગાઈ સાંધતાં પ્હેલાં,
    સફાઇ–કાં બતાવો છો ? નથી૦
અમારૂં ચિત્ત હરવાને,
    અમોને હાથ કરવાને !
અમારી સાથ વરવાને,
    ભલાઇ કાં બતાવો છો ? નથી૦

અમોને છે અતી આશા !
　　તમારો પ્રેમ મેળવવા !
જુની આંખે નવી પ્યારા !
　　નવાઇ-કાં બતાવો છો ?　નથી૦
તમારા　પ્રેમને　સારૂ,
　　કરૂં કુરબાન તન મ્હારૂં !
છતાં હે નાથ ! મ્હારા !
　　બેવફાઇ-કાં બતાવો છો ?　નથી૦
પડું તમ ચર્ણમાં પ્યારા !
　　દયા હા ! ક્યાં બતાવો છો ?
તમારે　આશ્રયે　આવી !
　　અરેરે ! !-કાં સતાવો છો ?　નથી૦

" અમારા કંથના માટે ! "

—ગઝલ—

અમે આ દેહ ધારી છે, અમારા કંથના માટે;
　વળી માયા વધારી છે, અમારા કંથને માટે !　અ૦

પિયર પળમાં તજી દઇને, સુભાગી સાસરે આવ્યાં;
　રમત સરવે વિસારી છે, અમારા કંથને માટે !　અ૦

પિતાથી લાડ કરતાં'તાં પજવતાં માતને ભારે;
હવે બુદ્ધિ સુધારી છે, અમારા કંથના માટે ! અ૦
કહ્યું ના કોઇનું કરતાં, અતી ઉન્મત્ત થઇ ફરતાં;
હવે તો લાજ ધારી છે અમારા કંથના માટે ! અ૦
જુનાંની પ્રીત તોડીને નવાથી સ્નેહ જોડીને;
ગરવની ગાંઠ ગાળી છે, અમારા કંથના માટે ! અ૦
ટુંકારા સાસુના ખાધા, નણુંદના બોલ સાંખ્યા છે;
ક્ષમાની ઢાલ ધારી છે, અમારા કંથના માટે ! અ૦
પરાધિન પિંજરે રહીને, હશે કદી કષ્ટ કૈં વેઠયું;
ઉદાસી ટેવ ટાળી છે, અમારા કંથના માટે ! અ૦
પતિની સેવ છે સાચી, રહી નિજ નાથમાં રાચી;
અનીતિ તો અકારી છે, અમારા કંથના માટે ! અ૦
ધરી શણુગાર શુભ અંગે, ઠમકતી ચાલ ચાલીને;
શરીર શોભા બધારી છે, અમારા કંથના માટે ! અ૦
કહે તે કંથ કરવાના, પતિને દેવ ગણવાનાં;
અડગ એ ટેક ધારી છે, અમારા કંથના માટે ! અ૦
પતિના સુખમાં સુખીયાં, પિયૂના દુઃખમાં દુખિયાં;
સરસ શૅત એ સ્વિકારી છે, અમારા કંથના માટે ! અ૦
પતિનું આંસુ પડશે ત્યાં, અમારૂં લોહી આપીશું;
પતિવૃત માળ પ્હેરી છે, અમારા કંથના માટે ! અ૦

ધનવાન અભિમાની સગાઓને ઠપકો!

ગઝલ સોરઠી–(હરીગીતમાં પણ ગવાશે.)

આવ્યા તમારે આંગણે આવો ભલે કે'તા નથી;
કરિયે પ્રણામ સલામ પણ કૈં લક્ષમાં લેતા નથી!
કહો શેઠ કુશળ ક્ષેમ છે? તમ બાળ બચ્ચાં કેમ છે?
આ રંકના પર રે'મ છે? ઉત્તર અરે દેતા નથી!
નવ બેસવા આસન કરો, નવ પાન સોપારી ધરો;
અવલોકતાં અવળા ફરો, સ્હામું જરા જોતા નથી!
જળ પાત્ર નિજ હાથે ભરી, પહેલાં તમો સ્હામે ધરી;
વિવેકની વૃષ્ટિ કરી, પાતા અગર પી–તા નથી!
જળપાન વણ કહેવે કર્યું, અંતર અમારૂં હા! બળ્યું;
ના ધ્યાનમાં આપે ધર્યું, નરમાસમાં ન્હાતા નથી!
કૈં વાત જો કરીએ અમે, પણ સાંભળો ના તે તમે;
ના બોલવું તમને ગમે, કિરતારથી બ્હીતા નથી!
દુ:ખ–વાત તમ પાસે કહે, ના રે'મ તમ હૃદયે રહે;
અમ આંખથી આંસુ વહે, એ આંસુડાં લ્હોતા નથી!
ધનહિણ શું હલકા અમે? ધનવાન તે ભારે તમે?
તમને સદા ચહિયે અમે, અમને તમે ચ્હાતા નથી!
અંધા બનો અભિમાનમાં, ના વાત લ્યો કૈં ધ્યાનમાં;
છેવટ જવુંજ સ્મશાનમાં પણ ગર્વને તજતા નથી!
છે રંક રાજા હારમાં, કિરતારના દરબારમાં;
કો' ઉંચ નીચો–ધારમાં, જૂઠું અમે ગાતા નથી!

"વફા પર જફા.!"

—ગઝલ—

સનમ ત્હારી જુદાઇમાં, જળુ છું હું મરૂં છું હું;
તને તેની નથી પરવા, કદમ બોસી કરૂં છું હું!
વિરહના તાપથી ત્રફડુ, છતાં કાં જાય તરસાવી!
કદમ બોસી અમારી કૈં, અરેરે!! કામ ના આવી!
પુંજારી હું પડું પાયે, દયા દેવી ન તું લાવે!
અમારી બંદગી બિલકુલ, નજરમાં હાય! ના આવે!
ખુદાની બંદગી કરતાં, ખુદા બહેસ્ત બક્ષે છે!
નગુણી નાર છે તું તો, અગર શયતાન પક્ષે છે!
અરે! ના થા અભિમાની, ખુદાને એ નહિં ગમશે!
પ્રભુ પ્રેમી પરે રાજી, તુમાખી આખરે નમશે!
અયે દિલબર! દિવાનો હું, બન્યો છું પ્રેમમાં ત્હારા!
રહમ કર તું! રહમ કર તું, સુખન આ સાંભળી મ્હારા!
નથી દૌલત તણી પરવા! નથી ગુલઝાર વણ ગમતું!
હૃદય દિલદારના દિદારના, દર્શન વિષે ભમતું!
હવે તરસાવ ના પ્યારી! હવાલે જીવ હું આપું!
કહે તો તીવ્ર તલવારે, સનમ મુજ શીશ હું કાપું!
પિવાડયો જામ મ્હોબતનો, હવે પ્યારી પચાવા દે!
સનમ મસ્તાન મનડાને, મઝા મૉજો મચાવા દે!
સનમ ત્હારી જુદાઈમાં, અમારી જીંદગી ખારી!
સનમ ત્હારી જુદાઇમાં, અમારી મ્હોતની વારી!

સનમ જે ન્હાય આપણુને, છતાં તેને નહિં ચહિયે !
અરે ! ઈન્સાફની રાહે, સદા ત્હેના થઇ રહિયે !
સફા થઈ ઈશ્ક વ્યાપારે, નફાનું નામ ના જોયું !
"વફા પર ના જફા" કર તું, ખફા થાતાં બધું ખ્હોયું !
પ્રથમ જો પ્રેમ આપો તો, દઈને લૂટશો ના ! ના !
મગર મરજી તમારી તો, અવલથી આપશો ના ! ના !
અરે ! એ પ્રેમ તૂટયાથી, જીગર બસ તૂટશે ત્હેનું !
જહાંથી તે થશે બાતલ, ઝવાહિર ખૂટશે ત્હેનું !
રમત ના પાલવે એવી, અરે ! એ હાસ્ય ના કરવું !
સનમ ભયભિત એ સોદો, સદા એ રાહથી ડરવું !
અમી તુજ આંખમાં રાખી, ભ્રમરને ભેટવા દેને !
અધર પર મધ રહેલું તે, લબોથી ચુસવા દેને !
દુઃખી આ જીંદગી મ્હારી, સુખી ત્હેને થવા દેને !
સનમ બેહાલ દર્દીને, દવા દેને ! દવા દેને !
સનમ તું બોલ બોલે તે, સુખન છે શાસ્ત્રના મ્હારે !
ચતુરા હું બનું ચેલો, ગુરૂપદ તું ભલે ધારે !
"દિવાનો" છો કહે લોકો, નથી પરવા મ્હને ત્હેની !
ઉદાસી આશરે આવ્યો, ઉડાવી દેજ બેચેની !
હવે તો હદ થઈ હાયે ! હઠીલી હઠ ધરી ખ્હોશે !
કજા મ્હારી થશે એથી, ભરીને પેટ તું રોશે !
પછી અફસોસ તું કરશે, નહિં આશક મળે આ'વો !
સનમ તું ભોગવી લેને, ભલો સંસારનો લ્હાવો !

"તો શું ? ! ! !"

—ગઝલ—

કદર વણુ નોકરી કો'ની કરી યા ના કરી 'તો શું ?'
યકિન વણુ હસ્તમાં માળા, ધરી યા ના ધરી–'તો શું ?'
મહોબત વીણુ મહબુબની, કદી સંગાથ બેસીને,
શરાબોની સરસ પ્યાલી, ભરી યા ના ભરી–'તો શું ?'
મહા મહીના તણી મોસમ, ગગનમાં વાદળી ગાજે;
અરે ! એ વાદળી ભૂ પર ઝરી યા ના ઝરી–'તો શું ?'
ચતુરાને નથી ચ્હાતો, ચતુરા ના મને ચ્હાતી;
કદી એ સ્નેહ વણુ સાદી, ઠરી યા ના ઠરી–'તો શું ?'
અનીતિ કાર્ય આદરતાં, અવલથી ના ડરી રામા;
બનીને ભ્રષ્ટ ભુંડી તે, ડરી યા ના ડરી–'તો શું ?'
મનુષ્યોથી ભરી હોડી, ડુબી જૈ મધ્ય દરિયામાં;
પડી ઉંધી તરી પાછી, તરી યા ના તરી–'તો શું !'
નથી મન મોહમાં રમતું કદી ના કામની ઇચ્છા;
અરે ! કુબજા મળી 'તો શું ?' મળી જો ગુલ પરી–'તો શું ?'
ગઈ ઘરને તજી રામા, અવરથી સ્નેહ છે સાધ્યો;
પછી પસ્તાઈને પાછી, ફરી યા ના ફરી–'તો શું ?'
કમાયો કષ્ટથી પૈસા, કદી કોડી નહિં ખરચી;
મુરખ મુફલિસ રહ્યો 'તો શું?' અગર દૌલત મળી–'તો શું ?'
કહે 'શંકર' ધરીને જન્મ, જો પરમાર્થ ના પોષ્યો;
જીવે જગમાં કદી 'તો શું ?' ગયો તે જો મરી–'તો શું !'

———— •• ————

કુદરતને !

—ગઝલ—

અરે ! ઓ કારમી કુદરત ! તને અવળું સુઝયું કયાંથી ?
સુધાર્યું હોત તો સુધરત ! તને અવળું સુઝયું કયાંથી ?
સુશોભિત ને સુગંધી છે છતાં કાંટા ગુલાબે કાં ?
મહા ખેંચાણ મુકયું છે અયે ! કુદરત ! શરાબે કાં ?
ભર્યું ત્રણ ભાગમાં પાણી જમિન તો એક ભાગે છે ?
છતાં જળ છે બધું ખારૂં ! કહે એ ઠીક લાગે છે ?
રૂડો રજની તણો રાજા કલંકિત ચંદ્ર કાં કીધો ?
બનાવ્યો કેમ ક્ષય રોગી ? અરે ! અપવાદ કાં દીધો ?
મનોહર કંઠની કોયલ કરી કાં તેહને કાળી ?
બનાવ્યો બગ રૂપાળો કાં ? તને કો' ના શકયું ખાળી ?
સુગંધી ચુક્ત કસ્તુરી અહા ! કાળી કરી કુદરત !
સફેદી છે છતાં કાંદો અરે ! બદબો ભરી કુદરત !
પુરા પ્રેમી પપૈયાને તૃષાતુર કેમ રાખે છે ?
કરે દરકાર ના ત્હેના પરે તું રે'મ રાખે છે !
નથી પીનાર કો' પાણી ભર્યાં મીઠાં સરોવર જ્યાં !
અરે ! કૈં દેશ છે એવા પુરૂં પાણી મળે ના ત્યાં !
ગુન્હો શું છે ? ઘુવડનો તે દિવસમાં ના શકે દેખી !
હળાહળ ઝેર છે જેમાં સફેદી સોમલે મૂકી !
ઘણા છે દાખલા એવા ગણાવું શું ? તને કુદરત !
અજબ ફાંટા અરે ! ત્હારા ! જણાવું શું તને કુદરત !

કર્મની વિચિત્રતા !

—ગઝલ—

કરમ ત્હારી કળા ન્યારી ! હજારોને નચાવે છે !
ચ્હડે જે ચક્કરે ત્હારા ઘણું ત્હેને ભમાવે છે ! કર૦
હતો જે કાલ ભીખારી બને ધનવાન તે આજે !
અહા ! ધનવાનને પળમાં ભમી ભીક્ષા મગાવે છે ! કર૦
હજારો મૉજ જે કરતા મહારાજા કહેવાતા !
તજાવી મૉજ ત્હેને તું અહા ! બાવા બનાવે છે ! કર૦
લગનનાં વાગતાં વાજાં ગવાતાં ગીત વ્હીવાનાં !
અરે ! એ ઘેર તું પળમાં મરણુ પોકો પડાવે છે ! કર૦
નહિં કૈં વાત જે સમજે અભણુ જ્યાં ત્યાંજ અથડાતો !
બનાવી જ્ઞાનિ તું ત્હેને અતી ઊંચે ચ્હડાવે છે ! કર૦
સુવાસણુ હોય જે નારી પતિની પ્રાણુથી પ્યારી !
અરે ! વિધવા બનાવીને બીચારીને રડાવે છે ! કર૦
બનાવે યોગીને ભોગી કરે બળવાનને રોગી !
નીચાની ઊંચના પાસે ગુલામી તું કરાવે છે ! કર૦
ઘડીમાં તું રડાવે છે ! પલકમાં હા ! હસાવે છે !
કથે "શંકર" તું ફંદામાં સકળ જગને ફસાવે છે ! કર૦

" અમારૂં ના સગુ કોઇ ! "

—ગઝલ—

અહા ! દુનિયાં બધી જોઈ, અમારૂં ના સગુ કોઈ !
રહે સૌ સ્વાર્થને રોઈ, 'અમારૂં ના સગુ કોઈ !' અહા !
કૃપાળુ તાત યા માતા, ભજન સૌ સ્વાર્થનાં ગાતાં;
ભલે હો મા જણ્યો ભાઇ, 'અમારૂં ના સગુ કોઈ !' અહા !
સગા કાકા અને કાકી, નથી કો સ્વાર્થ વણુ બાકી;
ભલે ભગિની અને ફોઇ, 'અમારૂં ના સગુ કોઇ !' અહા !
સુતા સુત કે હશે નારી, સગાઇ સ્વાર્થની પ્યારી;
વિના તે નાંખશે ધોઈ, 'અમારૂં ના સગુ કોઈ !' અહા !
અહા ! મામા અને મામી, વળી માસા અને માસી;
પડયાં સૌ સ્વાર્થને મોહી, 'અમારૂં ના સગુ કોઈ !' અહા !
સધાયે સ્વાર્થ તો પ્યારા, નહિં તો લાગશો ખારા;
કરે છે સર્વ બદબોઇ, 'અમારૂં ના સગુ કોઇ !' અહા !
વિના સ્વાર્થે અરે ! ભ્રાતા ! નથી કો' મિત્ર પણુ થાતા;
સંબંધી હોય હરકોઇ, 'અમારૂં ના સગુ કોઇ !' અહા !
સગો છે શ્રીહરિ સાચો, અહા ! સૌ તેહને યાચો;
જપીશું નામ સુખદાઇ, 'અમારૂં ના સગુ કોઇ !' અહા !

વિદ્યાર્થિઓ, વેપારીઓ, બહાર-
ગામના વીઝીટરો તથા
ફેમીલીઝ માટે ખાસ સગવડ
ધરાવવાવાળું
મુંબઈમાં એકજ

શ્રી નટરાજ હિંદુ લોજ.

ટેલીફોન નં. ૨૭૧૦.

ટેલીગ્રાફીક એડ્રેસ "લોજ" ૭, ફોર્ટ માર્કેટ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ.

આ
લોજ
હાલમાં
નવા માલીકો
તથા નવી
મેનેજમેન્ટ હેઠળ
ગુજરાતી ઢબ
પ્રમાણે ચલાવવામાં
આવે છે. જેનો
અંદર ઇલેકટ્રીક લાઈટ
પંખાની તથા લીફટની
ખાસ સગવડ રાખવામાં
આવી છે. એક વખત
પધારો અને ખાત્રી કરો.

મણિકાન્ત કાવ્યમાળામાં આવેલાં સુંદર અને ભાવમય ચિત્રોની નોંધ–પુસ્તકની કીં. રૂ. ૨–૦–૦.

———

૧ વિભુ વાક્ય !
૨ નીતિબોધ !
૩ "અમારા કંથને માટે !"
૪ "પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂ !"
૫ કન્યાવિક્રયનો કબાલો !
૬ સ્વરુપ પ્રશંસા !
૭ "અહાહા ! આજે છે હોરી !"
૮ પ્રેમ ચેષ્ટા !
૯ સૌન્દર્ય વર્ણન !
૧૦ વીરહી વામા !
૧૧ કનૈયાની બંસી !
૧૨ માયાનો ત્યાગ !
૧૩ મરણ પથારીપર પશ્ચાત્તાપ !
૧૪ પસ્તાવો !
૧૫ રાજા અને યોગી !
૧૬ નળદમયંતી વનવાસ ! (અસ્તોદય.)
૧૭ સાલ મુબારક !
૧૮ ગુર્જ્જર દેવી !
૧૯ ભીમદેવની સ્વારી !
૨૦ સતીનો શ્રાપ !
૨૧ રક્ષાબંધન !
૨૨ નિર્દોષ નિર્મળા !
૨૩ શશિકાન્ત !
૨૪ શોકાતુર નિર્મળા !
૨૫ દુઃખી પિતા !
૨૬ બ્રહ્મહત્યા !
૨૭ મહર્ષિ પરાશરનો આશ્રમ.
૨૮ પ્રાર્થના !
૨૯ અર્પણ મહાત્મા શ્રી ગાંધીજી !
૩૦ લેખક, મણિકાન્ત.

ખાસ વાંચવા લાયક પુસ્તકો.

સચિત્ર મણિકાન્ત કાવ્યમાળા.	(આવૃત્તિ ૬ ઠી) ...	૨—૦-૦
,, સંગીત મંગળમય	(,, ૮ મી) ...	૦—૫-૦
,, સંગીત સુબોધ બીંદુ	(,, ૨ જી) ...	૦—૫-૦
,, નિર્ભાગી નિર્મળા...	(,, ૭ મી) ...	૦—૫-૦
,, ગુજરાતસ્તોત્ર (ગુજર્જર રાજ્યના ટુંકા ઇતિહાસ સાથે)		૦—૩-૦
બ્રહ્મહત્યા યાને આપઘાત કે ખૂન ? (આવૃત્તિ ૨ જી)	...	૦—૩-૦
જ્ઞાન-પ્રવાહ	...	૦—૨-૦
હીરાકણી (કષ્ટ કાપનાર)	...	૦-૧૩-૦
કલાપીનો કેકારવ	...	૨—૪-૦
કલાપિનો વિરહ	...	૧—૪-૦
કલાપિનું સાક્ષર જીવન	...	૦—૫-૦
હરિપ્રેમ પંચરશી (મસ્ત કવિ કંથારીઆની) ...	...	૧—૦-૦
ડિટેક્ટીવ દેવેન્દ્ર (ઘટાડેલી કીંમત.) ...	...	૦-૧૨-૦
ચાર યોગી (અસરકારક)	...	૦-૧૨-૦
વિદ્યારૂપી વાડી...	...	૧—૦-૦
ગુજરાતના ઇતિહાસની વાર્તાઓ.	...	૦—૮-૦
શીવા બાવની	...	૦—૮-૦
નલીનીકાન્ત (ઘટાડેલી કીંમત.) ...	...	૦-૧૦-૦
દુઃખીયારી દુઃખતર (,,) ...	...	૦-૧૨-૦
શ્રી ભોજસુબોધ રત્નમાળા...	...	૨—૪-૦
અદ્ભુતાનંદ-મોક્ષમાર્ગ	...	૧—૦-૦
જ્ઞાનોત્તેજક કાવ્ય (ઘટાડેલી કીંમત) ...	...	૧—૦-૦
અનંગવિષ (સચિત્ર નવલકથા)... ...	...	૨—૦-૦
ત્રણ ભાષાનો ભોમિયો	...	૦-૧૨-૦

સોજીતરીયાં બ્રધર્સ-બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ.

ઠે. ગણેશવાડી—મુંબઈ નં. ૨.